

การมีส่วนร่วมในการจัดการโรงสีชุมชนตำบลทุ่งรวงทอง อำเภอจุน จังหวัดพะเยา The participation of Tung Rong Thong Rice Mill Management Chun District Phayao

สุนทร คล้ายอ่ำ¹ สาธิต เชื้ออยู่นาน²

^{1,2} คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ สาขาวิทยาการจัดการธุรกิจ มหาวิทยาลัยพะเยา

19 หมู่ที่ 1 ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา 56000 โทรศัพท์: 086 9134665 E-mail: mr_satitc@live.com

บทคัดย่อ

การมีส่วนร่วมในการจัดการโรงสีชุมชนในด้านการตัดสินใจด้านการจัดการ ด้านรับผลประโยชน์ ด้านการประเมินผลของโรงสีชุมชนตำบลทุ่งรวงทองนั้นเป็นลักษณะการมีส่วนร่วมแบบชายขอบ โดยเป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้นำชุมชนและสมาชิกเกษตรกรในพื้นที่ตำบลทุ่งรวงทอง จึงทำให้ขาดพื้นที่สมาชิกเกษตรกรที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการโรงสีชุมชน

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม การจัดการโรงสีชุมชน

Abstract

The participation of rice mill management likes The Marginal Participation by committee. The participation management is top to down so the participation of members is quite less.

Keywords: Participation, Rice Mill management

1. บทนำ

จังหวัดพะเยานับได้ว่าเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีความสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติโดยอาชีพหลักของประชากรคือเกษตรกรรม โดยมีพืชเศรษฐกิจที่สำคัญได้แก่ ข้าว ซึ่งพื้นที่ตำบลทุ่งรวงทอง อำเภอจุน จังหวัดพะเยา เป็นพื้นที่การเพาะปลูกจำนวนมากแห่งหนึ่ง ที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานว่าเป็นแหล่งอยู่อาศัยที่มีความอุดมสมบูรณ์เดิมเรียกชื่อว่า ทุ่งลอ โดยดินในผืนนาเป็นดินดำมีลักษณะน้ำชุ่มพื้นที่ราบติดเชิงเขา ดินน้ำอากาศที่ตีที่เหมาะสมต่อการเพาะปลูกอานวยให้มีแร่ธาตุที่สมบูรณ์ ทำให้ข้าวที่ผลิตได้เมื่อนำไปรับประทานข้าวจะนุ่มและหอมหวาน จนกลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงของจังหวัดพะเยา

ด้วยสภาพพื้นฐานของตำบลทุ่งรวงทองที่เอื้อต่อการเพาะปลูกข้าวและมีปริมาณข้าวเปลือกต่อฤดูกาลจำนวนมากในอดีตนั้น การกำหนดราคาและอำนาจการต่อรองขึ้นอยู่กับพ่อค้าคนกลาง จากปัญหาดังกล่าวจึงเกิดจากการรวมกลุ่มของเกษตรกรที่มีอาชีพทำนาเพื่อช่วยกันต่อรองราคาจากพ่อค้าคนกลาง โดยการจัดตั้งโรงสีข้าวชุมชนตำบลทุ่งรวงทอง

โรงสีข้าวชุมชนตำบลทุ่งรวงทอง จัดตั้งขึ้นเมื่อปี 2545 โดยการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐ มีกำลังการผลิต 20 ตัน โดยมีปรัชญาการจัดตั้งเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ลดการเสียส่วนเกินแก่

นายทุนโดยมีการระดมหุ้นของสมาชิก โดยดำเนินการจัดการโดยคณะกรรมการแต่การดำเนินการบริหารจัดการโดยคณะกรรมการชุมชนดังกล่าวดำเนินการได้เพียงประมาณ 2 ปี หลังจากนั้นขาดการบริหารจัดการต่อเนื่องโดยปล่อยทิ้งร้างโดยล่าสุดเมื่อปี 2552 คณะกรรมการโรงสีชุมชนได้ให้เอกชนเข้ามาเช่าดำเนินการโดยการเช่าเพื่อดำเนินการสีข้าวและมีการคืนหุ้นแก่สมาชิก

จากการดำเนินงานที่ผ่านมาผลการศึกษาทัศนคติและความพึงพอใจ [1] พบว่าทัศนคติและความพึงพอใจของสมาชิกโรงสีชุมชนที่ติดต่อการจัดการโรงสีชุมชน ผลการวิจัยพบว่า ทัศนคติและความพึงพอใจในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน สาเหตุหนึ่งเนื่องจากการจัดการขาดการมีส่วนร่วมจากชุมชน และจากการศึกษาเชิงพบอีกว่าชาวบ้าน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ยังมีความต้องการดำเนินการบริหารจัดการโรงสีข้าวชุมชนแต่ขาดความรู้ ความเข้าใจและทักษะในเรื่องการบริหารจัดการที่มาจากมีส่วนร่วมของชุมชนในด้าน การวางแผน การลงมือปฏิบัติ การตรวจสอบ เพื่อให้เกิดความรู้สึกการเป็นเจ้าของของชุมชน ซึ่งระบบการจัดการที่เหมาะสมนั้นต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งไม่ใช่มาจากการยึดเอื้อในในฐานะผู้ถูกกระทำจากบุคคลภายนอกชุมชนหรือหน่วยงานของรัฐ เพราะเมื่อไหร่ก็ตามถ้าถูกยึดเอื้อจากภายนอกจะทำให้เครือข่ายนั้นไม่มีความรู้สึกที่เป็นเจ้าของอย่างแท้จริง ทำให้การดำเนินการไม่มีความยั่งยืน

ดังนั้นการศึกษาในครั้งนี้จึงต้องการศึกษาปัญหาการมีส่วนร่วมการจัดการโรงสีชุมชนที่ผ่านมา เพื่อหาแนวทางการเสริมสร้างจัดการโรงสีข้าวชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยกระบวนการศึกษาในครั้งนี้เน้นการมีส่วนร่วมจากของคนในชุมชน นักวิจัย และตัวแทนจากภาครัฐ ซึ่งจะเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นความต้องการของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวที่แท้จริงเพื่อเป็นการสร้างข้อตกลงที่เกิดจากการยอมรับร่วมกันภายในชุมชน อีกทั้งยังเป็นการพัฒนาศักยภาพของชุมชนโดยการแลกเปลี่ยนความรู้และข้อคิดเห็นระหว่างกันจึงทำให้เกิดความรู้สึกร่วมของรูปแบบการจัดการที่เหมาะสมกับโรงสีข้าวชุมชนทุ่งรวงทอง

2. วัตถุประสงค์

ศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการโรงสีชุมชนตำบลทุ่งรวงทองด้านการตัดสินใจ ด้านการจัดการ ด้านรับผลประโยชน์ ด้านการประเมินผล

3. แนวคิด ทฤษฎี กรอบแนวคิดการวิจัยและ ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศิริกาญจน์ โกศล [2] แบ่งลักษณะการมีส่วนร่วมมี 2 ลักษณะ คือ 1.) การมีส่วนร่วมแบบกว้างๆ เป็นไปด้วยความสมัครใจ โดยเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินงาน การตรวจสอบ และการร่วมรับผลประโยชน์ 2.) การมีส่วนร่วมที่เจาะจงโดยมุ่งไปที่ ความริเริ่ม ความพยายามและความเป็นตัวของตนเองในการดำเนินการ ควบคุมการใช้ทรัพยากรในด้านการแข่งขัน ส่วนปาริชาติ วลัยเสถียร [3] แบ่งลักษณะการมีส่วนร่วมออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ 1.) การมีส่วนร่วมในลักษณะโดยบุคคลเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มจนสิ้นสุดโครงการ ประกอบด้วย ส่วนร่วมค้นหาปัญหาการ ส่วนร่วมวางแผนการตัดสินใจ ส่วนร่วมการระดมทรัพยากรและ เทคโนโลยี ส่วนร่วมการบริหารจัดการ และส่วนร่วมการติดตาม ประเมินผลรวมถึงการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น 2.) การมีส่วนร่วมทางการเมือง คือเน้นทางด้าน สิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองเพื่อ รักษาประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากร การ ส่วนการมีส่วนร่วมทางการเมืองอีกด้านหนึ่งคือ การเปลี่ยนแปลงกลไก การพัฒนาโดยรัฐมาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลักโดยการ กระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาค เพื่อ ความเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจทางการเมืองการบริหารมีอำนาจต่อรอง ในการจัดสรรทรัพยากรโดยประชาชนสามารถตรวจสอบได้เป็นการคืน อำนาจในการพัฒนาให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคต ของตนเอง

ดังนั้นจึงสรุปความหมายของการมีส่วนร่วมนั้นสามารถแบ่ง ออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ การมีส่วนร่วมในระดับจุลภาค (micro participation) ที่เน้นการมีส่วนร่วมที่ใกล้ชิด โดยบุคคลได้เข้าไปร่วม ทำกิจกรรมหรือโครงการทุกขั้นตอน โดยเข้าไปร่วมค้นหาปัญหา ร่วม วางแผน ร่วมตัดสินใจ ระดมทรัพยากรบริหารจัดการ ร่วมติดตาม ประเมินผล รวมถึงการร่วมรับประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการทำกิจกรรม หรือโครงการนั้น อีกประเภทอันได้แก่ การมีส่วนร่วมในระดับมหภาค (macro participation) ที่เน้นการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยผ่านสิทธิ หรือตัวแทนเพื่อผลประโยชน์ของการกระจายอำนาจ การพัฒนาเพื่อ ส่วนรวมเพื่อกำหนดอนาคตและแนวทางการพัฒนา

องค์ประกอบของการมีส่วนร่วม กาญจนา แก้วเทพ [4] กล่าวว่า มีองค์ประกอบย่อย 3 ลักษณะ คือ 1.) การพึ่งพาซึ่งกันและกัน (Interdependence) เป็นลักษณะที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน รับผิดชอบร่วมกันเพราะฉะนั้นผลออกมาไม่ดีก็ต้องรับผิดชอบร่วมกัน ทั้งสองฝ่าย 2.) ดุลยภาพ (Balance) เป็นความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน เสมอภาคกัน 3.) หุ้นส่วน (Partner) เป็นความสัมพันธ์ที่มีผลประโยชน์ ร่วมกัน ผลประโยชน์ไม่ขัดแย้งกันหากแต่สนับสนุนซึ่งกันและกันดังนั้น องค์ประกอบของการมีส่วนร่วมมีลักษณะที่ต้องร่วมมือกันมีความเท่า เทียมกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน

เฉลียว บุรีภักดีและคณะ [5] แบ่งรูปแบบการมีส่วนร่วม ออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ 1.) การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่ เท่าเทียมกัน ฝ่ายหนึ่งรู้ดีกว่ามีอำนาจกว่าหรือมีทรัพยากรหรือความรู้ ต่อกว่า เป็นต้น 2.) การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (Partial Participation) รัฐเป็นผู้กำหนดนโยบายลงมาว่าต้องการอะไร โดยรัฐ ไม่รู้ความต้องการของชาวบ้าน ดังนั้นการมีส่วนร่วมเป็นเพียงแสดง ความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมบางส่วนเท่านั้น 3.) การมีส่วนร่วม แบบสมบูรณ์ (Full Participation) เป็นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การกำหนดปัญหาความต้องการ การตัดสินใจในแนวทางการ แก้ปัญหาและความเท่าเทียมกันทุกฝ่าย

ส่วนประโยชน์ของการมีส่วนร่วมนั้น ทำให้บุคคลมีความ อิสระในการตัดสินใจซึ่งเป็นส่วนที่สะท้อนให้เห็นความต้องการของ บุคคลที่แท้จริงก่อให้เกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจ เนื่องจากเป็น การสร้างข้อตกลงที่เกิดจากการยอมรับร่วมกันภายในกลุ่มอีกทั้งยังเป็น การพัฒนาศักยภาพของบุคคลโดยการแลกเปลี่ยนความรู้และ ข้อคิดเห็นระหว่างกันจึงทำให้เกิดความรู้สึกการเป็นเจ้าของจึงดูแลสิ่งที่ ทำขึ้นมาจากการมีส่วนร่วม

4. วิธีดำเนินงาน

4.1 พื้นที่ทำการศึกษ ได้แก่ โรงเรียนชุมชนตำบลทุ่ง รวงทอง อำเภोजัน จังหวัดพะเยา

4.2 ผู้ให้ข้อมูลหลัก 1.) ตัวแทนเกษตรกรที่เป็นสมาชิก โรงเรียนชุมชนตำบลทุ่งรวงทองจำนวน 15 ราย 2.) คณะกรรมการโรงเรียน ชุมชน ผู้นำชุมชน ตัวแทนจากหน่วยงานการศึกษาในพื้นที่ตำบลทุ่งรวงทอง และตัวแทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตำบลทุ่งรวงทอง จำนวน 15 ราย

4.3 การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัย ใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนในฐานะเกษตรกรผู้ปลูกข้าว ผู้วิจัยในฐานะนักวิชาการ ภาครัฐในฐานะผู้นำนโยบายมาปฏิบัติให้เกิด เป็นรูปธรรม เพื่อการจัดการแบบมีส่วนร่วมโดยใช้กระบวนการการมี ส่วนร่วม คือ

1.) ขั้นการวางแผนเพื่อเตรียมการศึกษาสภาพปัญหา การมีส่วนร่วมการจัดการโรงเรียนชุมชน โดยอาศัยประชุมแลกเปลี่ยน เรียนรู้ระหว่างนักวิจัย ผู้ช่วยนักวิจัย และเกษตรกรผู้ปลูกข้าว

2.) ขั้นการปฏิบัติเพื่อวิเคราะห์ศักยภาพ วิเคราะห์การมี ส่วนร่วมที่ผ่านมาโดยอาศัยประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักวิจัย ผู้ช่วยนักวิจัย และเกษตรกรผู้ปลูกข้าว

3.) ขั้นประเมินผล นักวิจัย ผู้ช่วยนักวิจัย และเกษตรกร ผู้ปลูกข้าว และภาครัฐ ร่วมกันหาแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วม เพื่อ เป็นแนวทางการพัฒนาปรับปรุงต่อไปในอนาคต

4.4 การศึกษาสภาพปัญหาการมีส่วนร่วมในการจัดการโรงสีชุมชน

1.) เกษตรกรผู้ปลูกข้าว และคณะกรรมการโรงสีชุมชน ผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ การจัดเวทีประชุมกลุ่มโดยแลกเปลี่ยนประเด็นเกี่ยวกับปัญหาการจัดการที่ผ่านมา

2.) การเก็บรวบรวมข้อมูล คือ การใช้เทปบันทึกการสนทนากับการจดบันทึกสรุปประเด็นการจัดเวทีประชุมกลุ่ม

3.) การวิเคราะห์ข้อมูล คือ การเขียนบรรยายพรรณนาจากการถอดเทปโดยการจัดข้อมูลแบ่งเป็นหมวดหมู่

5. ผลการศึกษา/การทดลอง

5.1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อการก่อตั้งโรงสีชุมชน ปรัชญาการก่อตั้งโรงสีข้าวชุมชนตำบลทุ่งรวงทองเกิดจากการรวมกลุ่มของเกษตรกรในพื้นที่ตำบลทุ่งรวงทอง อำเภोजันทพะเยา ซึ่งคนในพื้นที่ส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา แต่ด้วยในพื้นที่ตำบลทุ่งรวงทองไม่มีโรงสีข้าวและโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพที่เหมาะสมสำหรับการจัดการข้าวเปลือก ทำให้เกษตรกรเมื่อเสร็จสิ้นฤดูกาลเก็บเกี่ยว ข้าวเปลือกจะถูกขายแก่พ่อค้าคนกลางและด้วยอำนาจการต่อรองที่น้อยทำให้ถูกกดราคาของพ่อค้าคนกลาง ดังนั้นจึงเกิดการรวมกลุ่มของเกษตรกรจัดตั้งเป็นกลุ่มทำนาทุ่งรวงทอง เพื่อช่วยเหลือกันในการดำเนินงาน เพื่อต่อรองกับพ่อค้าคนกลางโดยมีแนวคิดจัดตั้งโรงสีชุมชนเพื่อจัดการกับปัญหาดังกล่าว

เมื่อมีโครงการ SML 1 ตำบล 1 ล้านบาท ซึ่งเป็นนโยบายของรัฐบาลในขณะนั้น ผู้นำกลุ่มโดยมีแกนนำคือ กำนันแล้ มาธิม และผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้านในตำบลทุ่งรวงทองรวม มีการประชุมกันเพื่อจะนำเงินดังกล่าวมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับคนในชุมชนจึงมีความคิดเห็นที่จะจัดตั้งโรงสีข้าวชุมชนขึ้น เพื่อให้สมาชิกมีโรงสีข้าวเป็นของตัวเองและให้สมาชิกได้นำข้าวมาสีและขายให้กับโรงสีข้าวชุมชน ซึ่งการรวมกลุ่มของเกษตรกรเพื่อร่วมกันจัดการผลผลิต

การแต่งตั้งคณะกรรมการ คณะกรรมการโรงสีข้าว เป็นผู้รับผิดชอบการจัดทำแผนพัฒนาโรงสีข้าวและบริหารกิจกรรมที่ดำเนินงานโรงสีข้าวร่วมกับองค์กรอื่นๆทุกภาคส่วนทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ โดยคณะกรรมการมีการแบ่งหน้าที่การทำงานกำหนดความรับผิดชอบ รวมถึงการคุ้มครองดูแลทรัพย์สินของโรงสีข้าว โดยการแต่งตั้งคณะกรรมการนั้นเป็นลักษณะคัดเลือกจากผู้นำชุมชนโดยตำแหน่ง อาทิเช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น โดยมีคณะกรรมการบริหารทั้งสิ้น 3 ชุด คณะกรรมการชุดที่ 1 มีแกนนำคือ กำนันตำบลทุ่งรวงทอง คณะกรรมการชุดที่ 2 ปี พ.ศ. 2546 เมื่อกำนันเสียชีวิตจึงมีการประชุมเพื่อพิจารณาเลือกตั้งคณะกรรมการชุดที่ 3 ปี พ.ศ. 2547 เมื่อคณะกรรมการชุดที่ 2

ดำเนินงานได้ 1 ปีก็เกิดปัญหาการทุจริตทางการเงิน ทำให้ผลการดำเนินงานของคณะกรรมการมีข้อบกพร่องทำให้กลุ่มโรงสีข้าวชุมชนต้องเลือกตั้งคณะกรรมการขึ้นมาใหม่อีกครั้ง

การจัดทำระเบียบและนโยบาย ระเบียบและนโยบาย เป็นการตกลงอย่างไม่เป็นลายลักษณ์อักษร แต่จะเป็นการชี้แจงให้สมาชิกทราบถึงการดำเนินการ เป็นการตกลงการทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มสมาชิกและคณะกรรมการ เพื่อให้เกิดความสำเร็จสูงสุดนโยบายของโรงสีข้าวชุมชนคือการนำข้าวมารวมกันของสมาชิก เมื่อปริมาณข้าวในจำนวนที่พอเหมาะจะมีการแปรสภาพสีข้าว ซึ่งนโยบายของคณะกรรมการต้องสีข้าวครั้งละมากตามกำลังการผลิต 20 ตัน เพื่อเป็นการประหยัดค่าไฟ ซึ่งเป็นระเบียบและนโยบายของกลุ่ม

สมาชิกส่วนใหญ่ไม่เข้าใจกับนโยบายการรวมข้าวของโรงสีที่ได้ตั้งไว้ซึ่งจะต้องนำข้าวมาฝากรวมกันเมื่อได้ปริมาณที่พอเหมาะจึงนำมาแปรสภาพข้าวบ้านไม่ต้องการนำข้าวมาฝากกันเนื่องจากคุณภาพข้าวของแต่ละคนไม่เหมือนกันและเวลาเอาข้าวไปสี

การสมัครสมาชิก การเข้ามาเป็นสมาชิกของโรงสีข้าวชุมชนเกิดจากการชักชวนของผู้ใหญ่บ้านแต่ละหมู่บ้าน เพื่อเป็นหุ้นส่วนของโรงสีข้าว สมาชิกส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเกษตรกรทำนา โดยคณะกรรมการเป็นผู้กำหนดราคาหุ้น สมาชิกแต่ละคนจะต้องซื้อหุ้นราคาหุ้นละ 50 บาท ซื้อได้ไม่เกินคนละ 100 หุ้น

สมาชิกส่วนใหญ่เข้ามาเพื่อหวังผลกำไร ดอกเบี้ย ไม่ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานของโรงสีข้าวชุมชนเลย สมาชิกมีบทบาทที่น้อยมากในการดำเนินงาน และสมาชิกไม่เข้าใจเป้าหมายที่แท้จริงของการรวมกลุ่มการเป็นสมาชิกโรงสีข้าวชุมชน เข้ามาโดยหวังผลกำไรจากการปันผล เมื่อสมาชิกไม่เห็นความสำคัญทำให้การดำเนินงานของโรงสีข้าวชุมชนไม่ราบรื่นจึงเกิดการยุบกลุ่ม ถอนหุ้นและมีการคืนหุ้น

5.2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโรงสีชุมชน

5.2.1 การช่วยเหลือด้านทรัพยากร งบประมาณที่โครงการนำมาสร้างโรงสีข้าวชุมชนนั้นมีมูลค่า 1 ล้านบาท ซึ่งในการก่อสร้างโรงสีต้องใช้เงินทุนจำนวนมาก ซึ่งเงินจำนวน 1 ล้านบาทนั้นเพียงพอสำหรับการจัดการจัดซื้อเครื่องจักรมือสองที่มีกำลังการผลิต 20 ตันและตัวอาคาร การที่จะทำให้โรงสีชุมชนมีความสมบูรณ์แบบนั้นได้จากการมีส่วนร่วมจากการช่วยเหลือทรัพยากรแบบจิตอาสาของทุกคนในชุมชนโดยช่วยเหลือ บริจาคที่ดินและหม้อแปลงไฟฟ้า การก่อสร้างโรงสีข้าวชุมชน มีการว่าจ้างช่างก่อสร้างในชุมชนและด้วยจิตอาสาของช่างฝีมือ จึงช่วยเหลือและคิดค่าแรงในราคาที่ดี

5.2.2 การจัดการโรงสีชุมชน

5.2.2.1 การจัดการการผลิต การดำเนินงาน

ด้านการผลิตขึ้นอยู่กับความร่วมมือของสมาชิกโรงสีชุมชน ซึ่งการมีส่วนร่วมหมายถึง การปฏิบัติตามข้อตกลงของการเป็นสมาชิก เพื่อให้กิจกรรมของโรงสีข้าวมีความคล่องตัว กลุ่มที่มีความร่วมมือสูงช่วยเหลือเกื้อกูลกันก็จะทำให้การปฏิบัติงานของโรงสีข้าวประสบความสำเร็จ การดำเนินงานด้านการผลิตของโรงสีข้าวชุมชนตำบลทุ่งรวงทองนั้นให้สมาชิกนำข้าวเปลือกมาฝากให้กับโรงสีข้าวชุมชน โดยมีการชั่งน้ำหนักข้าวของแต่ละราย แล้วมีการจดบันทึกของแต่ละรายว่ามีจำนวนเท่าไร จากนั้นก็จะนำข้าวของสมาชิกใส่กระสอบรวบรวมไว้ในคลัง เมื่อได้ปริมาณข้าวที่พอกับปริมาณการผลิต จึงแปรรูปข้าวเปลือกเป็นข้าวสาร เมื่อแปรรูปเสร็จสมาชิกก็จะมารับข้าวสารตามสัดส่วนที่นำมาฝากก่อนหน้านี้ ซึ่งสมาชิกจะรับข้าวตามจำนวนที่ได้มีการจดบันทึก สมาชิกจะรับคืนทั้งหมดตามจำนวนหรือจะขายให้กับโรงสีข้าวแต่ในระยะเวลาหลังมีการเปลี่ยนนโยบายเป็นรูปแบบให้สมาชิกสามารถนำข้าวเปลือกมาแลกกับข้าวสาร หรือนำข้าวเปลือกมาขายให้กับโรงสีชุมชนได้ หลังจากนั้นคณะกรรมการโรงสีชุมชนจะบริหารจัดการเอง

กำลังผลิตของเครื่องจักรโรงสีข้าวชุมชนตำบลทุ่งรวงทองสามารถผลิตได้ถึง 20 ตันต่อวันและการดำเนินงานสามารถผลิตตลอด 24 ชั่วโมง แต่ข้าวที่โรงสีข้าวมีจำนวนข้าวปริมาณน้อย จึงดำเนินการผลิตเพียง 8 ชั่วโมงต่อวันและเสียค่าไฟในการใช้งานประมาณ 15,000 บาท

การตรวจสอบเครื่องจักรคณะกรรมการโรงสีชุมชนจะเป็นผู้ตรวจสอบซึ่งจะต้องมีการตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งถ้าเครื่องจักรมีคุณภาพดีแล้ว ข้าวที่สีออกมาก็จะมีคุณภาพดีไปด้วย ซึ่งการใช้เครื่องจักรจำเป็นต้องมีการใช้งานอย่างสม่ำเสมอเพราะก่อนใช้งานก็จะต้องมีการตรวจสอบ ถ้าหากไม่มีการใช้งานก็จะทำให้เครื่องจักรชำรุดได้ง่าย

การสีข้าวซึ่งจะต้องสีที่ละมากๆ และปัญหาต่อมาก็คือจำนวนข้าวที่ชาวบ้านนำมามีน้อยจำนวนที่น้อย ไม่เพียงพอที่จะแปรรูปในแต่ละครั้ง ก็จะต้องมีการกักข้าวเก็บไว้เพื่อรอปริมาณที่เหมาะสมถึงจะสามารถสีข้าวได้ เมื่อสมาชิกไม่นำข้าวมาสีที่โรงสีข้าวชุมชน ก็เลยทำให้การดำเนินงานของโรงสีข้าวค่อยๆ ลดบทบาทลง และก็หยุดดำเนินงานในที่สุด ต่อมาโรงสีก็เลยถูกปล่อยทิ้งไว้ ไม่มีการดำเนินงานใดๆ เกิดขึ้น

การที่สมาชิกจะนำข้าวมาสีที่โรงสีข้าวชุมชนนั้นจะต้องมีข้าวจำนวนและปริมาณที่มากพอ กับกำลังการผลิตหรือสมาชิกจะต้องนำข้าวมารวมกัน ซึ่งสมาชิกไม่มีความต้องการที่จะสีข้าวรวมกันเพราะคุณภาพข้าวของแต่ละคน ไม่เหมือนกัน จึงไม่ค่อยมีใครนำข้าวไปสีที่โรงสีชุมชน ส่วนใหญ่จะสีที่โรงสีข้าวใกล้หมู่บ้าน ซึ่งมีราคาที่ถูก และ

การสีแต่ละครั้งก็สีแค่ปริมาณที่พอกับการบริโภคเท่านั้น ถ้าสีข้าวมากและกินไม่ทัน ก็จะทำให้ข้าวเป็นมอด

5.2.2.2 การจัดการการบัญชี คณะกรรมการโรงสี

ชุมชนไม่มีความรู้ในการจัดทำบัญชี ซึ่งจะทำให้ทราบถึงรายรับ-รายจ่าย และผลการดำเนินงานในแต่ละปี ซึ่งการจัดทำบัญชีก็จะมีอยู่หลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับการนำไปใช้งาน ซึ่งทางกลุ่มโรงสีข้าวชุมชนตำบลทุ่งรวงทอง มีผู้จัดทำบัญชีคือเหรัญญิกของกลุ่ม โดยมีสหกรณ์ในตำบลส่งพนักงานบัญชีเข้ามาเป็นพี่เลี้ยงให้กับเหรัญญิก มีการจัดทำเป็นบัญชีเบื้องต้นมีการทำบันทึกรายรับ - รายจ่าย

5.2.2.3 การจัดการการตลาด การ OTOP ดำเนินงาน

ด้านการตลาดเป็นส่วนที่สำคัญในการดำเนินธุรกิจซึ่งถ้ามีการตลาดที่ดีก็จะทำให้ผลประโยชน์การมีกำไรและก็จะสามารถ ซึ่งเป็นเจ้าของทำรวมข้าวทุ่งรวงทองหรือตลาดกลาง รับซื้อข้าวที่ทางสมาชิกของโรงสีข้าวชุมชนนำมาขาย แล้วนำข้าวของสมาชิกไปทำเป็นสินค้า OTOP ในตราสินค้า ข้าวหอมมะลิ ตราใบโพธิ์ 2 A มีการส่งขายทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยตลาดต่างประเทศคือ ประเทศจีน ซึ่งสินค้า OTOP ดังกล่าวนั้นไม่ได้เป็นผลิตภัณฑ์ของกลุ่มโรงสีข้าวตำบลทุ่งรวงทองโดยตรง กลุ่มเพียงพัฒนาให้ดำเนินก้าวหน้า โรงสีข้าวชุมชนตำบลทุ่งรวงทองมีการดำเนินการตลาดโดยการนำข้าวของกลุ่มเป็นสินค้าแค่ขายข้าวให้กับทำรวมข้าวทุ่งรวงทอง เจ้าของโรงสีเอกชน (ทำรวมข้าวทุ่งรวงทอง และเจ้าของตลาดกลางสินค้าทางการเกษตรและพืชไร่ ทำหน้าที่ประสานกลุ่มโรงสีชุมชนเป็นผู้ดำเนินการด้านการตลาด ข้าวที่สมาชิกนำมาขายให้กับโรงสีชุมชน ทางทำรวมข้าวทุ่งรวงทอง เป็นผู้รับซื้อข้าวต่อจากโรงสีข้าวชุมชนเพื่อแปรรูปออกมาทำเป็นสินค้า OTOP

5.2.2.4 การจัดการทรัพยากรมนุษย์ คณะกรรมการที่

เข้ามาทำหน้าที่ เข้ามาด้วยจิตอาสา ซึ่งการเข้ามาเป็นคณะกรรมการไม่ได้มีผลตอบแทนใดๆ อีกทั้งโครงสร้างในการบริหารของโรงสีข้าวชุมชนยังไม่มีมีการแบ่งหน้าที่ในการดำเนินงานที่ชัดเจน ไม่มีผู้จัดการไม่มีฝ่ายต่างๆ การดำเนินงานจะเป็นหน้าที่ของสมาชิกในการนำข้าวมาสี การดูแลโรงสีข้าวจะเป็นหน้าที่ของสมาชิกทั้งหมด ในการจัดการประชุมก็จะมีการประชุมปีละครั้ง โดยผู้ใหญ่แต่ละหมู่บ้านจะเป็นผู้ประกาศ โดยจะมีการจัดประชุมที่ทำรวมข้าวทุ่งรวงทอง

5.3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

การดำเนินงานของโรงสีชุมชนในปีแรก (2545) ได้กำไรจากการดำเนินงานประมาณสองแสนบาทและได้นำเงินมาปันผลให้กับสมาชิกในราคาหุ้นละ 8 บาท แต่เนื่องจากในกลุ่มมีสมาชิกจำนวนมากเมื่อเปรียบเทียบกับกำไรจากการดำเนินงานทำให้เงินปันผลน้อยตามไปด้วย ซึ่งการปันผลให้กับสมาชิกดังกล่าวทำให้สมาชิกเกิดความไม่พอใจกับความคาดหวังจากการเข้าร่วมเป็นสมาชิกโรงสีชุมชน

5.4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

การประเมินผลการจัดการโรงสีชุมชนนั้นเปิดโอกาสให้สมาชิก ประเมินผลปีละครั้งจากการประชุมประจำปี ซึ่งการประเมินผลดังกล่าวเป็นการประเมินแบบไม่มีส่วนร่วม โดยคณะกรรมการจะเป็นผู้ประเมินผลการดำเนินงานแล้วนำผลประเมินดังกล่าวมาชี้แจงให้สมาชิกทราบ

6. การอภิปรายผล

การมีส่วนร่วมการตัดสินใจในการก่อตั้งโรงสีชุมชนนั้นเกิดจากตัวผู้นำที่เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเกษตรกรเพื่อการแก้ปัญหาปริมาณข้าวเปลือกต่อฤดูกาลจำนวนมากในอดีตนั้น การกำหนดราคาและอำนาจการต่อรองขึ้นอยู่กับพ่อค้าคนกลาง ดังนั้นจึงเกิดการรวมตัวกันในกลุ่มผู้นำชุมชนในฐานะกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้มีอำนาจที่มีอิทธิพลเป็นแกนนำในการจัดตั้งโรงสีชุมชน และจากการก่อตั้งโรงสีชุมชนที่มาจากผู้นำดังนั้นก็กระบวนกรมีส่วนร่วมการดำเนินงานจึงขาดการมีส่วนร่วมจากสมาชิกโรงสีชุมชนอีกทั้งการมีส่วนร่วมการประเมินผลเป็นลักษณะแบบทางเดียวที่ประเมินเฉพาะกลุ่มคณะกรรมการขาดการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบของสมาชิกโรงสีชุมชน โดยเป้าหมายของสมาชิกโรงสีชุมชนมองเรื่องของผลประโยชน์ที่จะได้จากการเข้าร่วมเป็นสมาชิกโรงสีชุมชนโดยตั้งเป้าหมายที่จะได้รับผลตอบแทนที่สูงแต่ในความเป็นจริงผลตอบแทนที่ได้รับไม่เป็นไปตามที่ต้องการดังนั้นจึงทำให้เกิดการมีส่วนร่วมน้อยตามไปด้วยในแต่ละปีถัดไป

จากผลการศึกษาการมีส่วนร่วมทั้งสี่ด้านนั้น ทำให้เห็นภาพการมีส่วนร่วมนั้นเป็นลักษณะการยึดเยื้อระบบการจัดการที่เกิดจากการมีส่วนร่วมในระดับผู้นำชุมชนซึ่งขาดมิติการมีส่วนร่วมในระดับฐานราก ดังนั้นกระบวนกรมีส่วนร่วมของการจัดการโรงสีชุมชนชุมชน จึงเกิดผลทำให้สมาชิกโรงสีชุมชนไม่มีความรู้สึกที่เป็นเจ้าของอย่างแท้จริง ทำให้การดำเนินการไม่มีความยั่งยืนเพราะลักษณะความสัมพันธ์จะอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์แบบแนวตั้ง ทำให้ชุมชนไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาวเพราะชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมในกระบวนกรจึงไม่สามารถบ่งชี้ปัญหาที่แท้จริงที่เผชิญอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพนารักษ์ ปรีดากรณ์ [6] ว่าถ้าหากความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้เป็นไปในลักษณะแนวราบ ชุมชนจะสามารถสร้างบรรทัดฐานแบบพึ่งพาอาศัยกันเกิดความสัมพันธ์อย่างเสมอภาค มีการรับรู้ปัญหาซึ่งกันและกัน เกิดความรู้สึกว่าตนเองเป็นทางออกของปัญหา (พนารักษ์ ปรีดากรณ์. 2545 : 31 อ้างอิงจากMatthews. 1999) โดยเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมจากพื้นที่สาธารณะ (public domain) เพื่อการแก้ปัญหาที่คำนึงถึงการประสานกันของประโยชน์ส่วนรวม

7. สรุปและข้อเสนอแนะ

การมีส่วนร่วมการจัดการโรงสีชุมชนตำบลทุ่งรวงทองนั้นเป็นลักษณะการมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal Participation) ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียมกันฝ่ายหนึ่งคือ ผู้นำชุมชน และผู้มีอิทธิพลในชุมชนรู้สึกว่ามีความอำนาจกว่าหรือมีทรัพยากรหรือความรู้ที่เหนือกว่าจึงเกิดการมีส่วนร่วมเฉพาะกลุ่ม

จึงทำให้เกิดปัญหาการบริหารจัดการโรงสีชุมชน แต่ถ้าหากคณะกรรมการโรงสีชุมชนสามารถสร้างการมีส่วนร่วมได้นั้นประโยชน์ของการมีส่วนร่วมนั้นจะทำให้เกษตรกรมีความอิสระในการตัดสินใจซึ่งเป็นส่วนที่สะท้อนให้เห็นความต้องการของบุคคลที่แท้จริงก่อให้เกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจ เนื่องจากเป็นการสร้างข้อตกลงที่เกิดจากการยอมรับร่วมกันภายในกลุ่มอีกทั้งยังเป็นการพัฒนาศักยภาพของบุคคลโดยการแลกเปลี่ยนความรู้และข้อคิดเห็นระหว่างกันจึงทำให้เกิดความรู้สึกการเป็นเจ้าของจึงดูแลสิ่งที่ทำขึ้นมาจากการมีส่วนร่วม

8. กิตติกรรมประกาศ

วิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของ วิจัยเรื่อง การพัฒนาแนวทางการจัดการโรงสีชุมชนตำบลทุ่งรวงทองแบบมีส่วนร่วม โดยได้ทุนสนับสนุนงานวิจัยจากเครือข่ายบริหารงานวิจัยภาคเหนือตอนบน ที่ได้ให้โอกาสนักวิจัยทำงานพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และส่วนหนึ่งของความสำเร็จของงานวิจัยนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณนักวิจัยร่วม เกษตรกร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดี ซึ่งนับเป็นองค์ความรู้ใหม่เพื่อนำไปพัฒนาชุมชนและการเรียนการสอนต่อไป

9. เอกสารอ้างอิง

- [1] สุนทร คล้ายอ่ำ และ สาธิต เชื้ออยู่นาน. (2554) . *การพัฒนาแนวทางการจัดการโรงสีชุมชนตำบลทุ่งรวงทองแบบมีส่วนร่วม อำเภอจุน จังหวัดพะเยา*. กรุงเทพฯ : สำนักงานบริหารงานวิจัยเครือข่ายภาคเหนือตอนบน.
- [2] ศิริกาญจน์ (2542). *การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนเพื่อการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. ปริญญาโท กศ.ด. (พัฒนาศึกษาศาสตร์) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- [3] ปาริชาติ วลัยเสถียร.(2543). *กระบวนกรและเทคนิคการทํางานของนักพัฒนา*.กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว).
- [4] กาญจนา แก้วเทพ.(2538). กรุงเทพฯ : *การทํางานพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน : โดยถ้อยมนุษย์เป็นศูนย์กลาง*. กรุงเทพฯ : สมาคมคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- [5] เฉลียว บุรีภักดีและคณะ (2545) *ชุดวิชาการวิจัยชุมชน. Community Research Study*. กรุงเทพฯ : เอส. อาร์. พรินติ้ง แมสโปรดักส์ .
- [6] พนารักษ์ ปรีดากรณ์.(2545). *การสร้างอำนาจอิสระในการแลกเปลี่ยนเพื่อการสร้างวามเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชน*. ปริญญาโท กศ.ด. (พัฒนาศึกษาศาสตร์) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ถ่ายเอกสาร.